

REGARDING SOME ASPECTS OF INNOVATION MANAGEMENT*

RUMYANA ST. ZLATEVA

ABSTRACT: *The publication addresses some aspects of innovation management such as innovation policies and program funding for implementation of innovations. The paper examines the importance of innovations for the competitiveness of the European economy as well as data on innovation activities. Emphasis is placed on policies and programs implemented by the European Union with the aim to support innovations development. Possible strategic decisions approaches in the area of innovations are presented.*

KEYWORDS: *innovation, innovation management, innovation, innovation policies, programs, innovation funding*

2010 Math. Subject Classification: 91B26

ОТНОСНО НЯКОИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА ИНОВАЦИИТЕ†

РУМЯНА СТ. ЗЛАТЕВА

АБСТРАКТ: *Публикацията засяга някои аспекти на управлението на иновациите като иновационните политики и*

* This paper is supported by the Scientific Research Grant Fund „Scientific researches of the „Bishop Konstantin Preslavski“ University of Shumen as per project № RD-08-79 / 30.01.2019. „Funding as an efficiency and growth factor“.

† Статията е финансирана от Фонд „Научни изследвания“ към Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“ по проект № РД-08-79/30.01.2019г. „Финансирането като фактор на ефективността и растежа“.

програмното финансиране за осъществяване на нововъведения. Разгледани са значението на иновациите за конкурентоспособността на европейската икономика и данни за иновационните дейности. Акцентирано е върху политики и програми, които Европейският съюз прилага за подпомагане на развитието на иновациите. Представени са възможни варианти за стратегически решения в областта на иновациите.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *иновация, управление на иновациите, иновационна дейност, иновационни политики, програми, финансиране на иновациите*

Широко прието е, че иновациите са в основата на растежа и производителността. Тяхното икономическо въздействие значително нараства с глобализацията, водеща до драматично увеличаване на достъпа до информация, нови пазари и съответно по-голяма международна конкуренция.

Проучването на феномена „иновация“ и влиянието на иновационните дейности върху конкурентоспособността привлича вниманието на редица учени. През последните години върху иновациите се фокусират множество икономически изследвания поради факта, че на тях се гледа като един от дългосрочните фактори за развитие. Предпоставка за значимостта на темата е това, че иновационната дейност играе важна роля за поддържане на висока приспособимост към динамичните промени в силно конкурентната среда и за изграждане на конкурентоспособна икономика.

Обект на изследване в настоящата разработка са политиките и финансирането на иновациите в Европейския съюз и България в частност, в релация с резултати от иновационните дейности и стратегирането, програмирането и управлението проекти.

Предмет на проучване са аспекти, свързани с управлението на иновациите, регламентацията и възможностите, които се

осигуряват за развитие на конкурентоспособността на икономиката.

Целта е разкриване на организационно-управленските измерения на иновациите и иновационната дейност в Европейския съюз.

За постигане на целта са поставени за решаване следните по-важни изследователски задачи:

1. Да се изясни схващането за понятието „иновации“ и иновационна дейност.

2. Да се разкрият специфики в управлението на иновационния процес, свързани с програмирането и финансирането му.

3. Да се представят виждания на възможни варианти за стратегически решения в управлението на иновациите.

В началото на ХХ век започва да се говори за иновации, но темата придобива популярност към края му. За разбиране на съдържанието на понятието, и съответно за правилната му употреба и интерпретация, е важно да се уточни какво е иновация и какво не е иновация. В тази връзка някои изследователи правят разграничение с фирмената промяна и очертават границите на това, което се разбира като иновация [1]. Според тях иновация има при:

- коренни промени и усъвършенствания на оборудването;
- различия в характеристиките на продукта спрямо останалия асортимент;
- добавяне на качество към продукт, което води до промяна в цената;
- използването на маркетингови или организационни модели за създаване на нови процеси;
- фундаментално различен продукт;
- радикална промяна в част от използван от фирмата маркетингов подход - маркетингова иновация;
- ниво само на производител има продуктова иновация.

Една от дефинициите за иновация, дадена от Организацията за икономическо коопериране и развитие (OECD) и Европейската комисия (ЕК) в Директивата за събиране и интерпретиране на иновационната информация, определя иновацията като въвеждане на нов или значително усъвършенстван продукт (стока или услуга), или процес, нов маркетингов метод, или нов организационен метод в бизнес практиките, организация на работното място или външните връзки [2].

В специализираната литература се посочва, че независимо от разнообразните критерии и класификации, разглеждането на иновациите следва да се извършва от гледна точка на тяхната динамика и статика. Обръща се специално внимание, че в статичен аспект определянето на иновациите се концентрира върху резултатите от направеното нововъведение, а в динамичен се третира като процес с различни фази и участници от зараждането на идея до комерсиализацията ѝ.

Отдавна се разбира, че разработването и генерирането на политики, схващани като съвкупност от социални практики и дискурси, които подкрепят иновациите по подходящ начин е в основата на благосъстоянието. Това налага необходимостта от мерки за иновации, които да отразяват настъпващите промени и да предоставят подходящи политики, фокусирани върху иновациите. Политиките възникват в резултат на нуждата от обща позиция, координирано поведение и система от взаимодействия за разрешаване на проблемите в сферата на иновациите. Тяхната необходимост се определя от промените в социално-икономическия живот и е продиктувана от реалните нужди на обществото в търсенето на просперитет.

В политическите си действия, Европейската комисия споделя разбирането, че иновациите са от жизненоважно значение за европейската конкурентоспособност в световната икономика. В съответствие с това схващане в Европейския съюз (ЕС) се прилагат политики и програми, чиято цел е да подпомагат

развитието на иновациите, да увеличават инвестициите в научноизследователска и развойна дейност и да водят до по-доброто прилагане на научните изследвания в подобрени стоки, услуги или процеси за пазара.

Според данни на Европейската комисия промишлеността е от решаващо значение за конкурентоспособността на Европейския съюз, а иновациите са ключов фактор в това отношение. Промислеността представлява 80% от износа в Европа. Около 65% от инвестициите в научноизследователската и развойна дейност в частния сектор идват от производството. Следователно индустриалната модернизация в Европа е необходимо да бъде широкообхватна и да включва успешната комерсиализация на иновации на продукти и услуги, и индустриалната експлоатация на иновативни производствени технологии и иновативни бизнес модели [3].

Счита се, че добрите възможности за растеж се пораждат от осигуряването на нови продукти и услуги от технологични пробиви, нови процеси и бизнес модели, нетехнологични иновации и иновации в сектора на услугите. Последното съобщение за политиката (2014 г.) „За европейски индустриален ренесанс“ акцентира върху необходимостта Европа да се съсредоточи върху растежа и модернизацията след кризата. В него държавите от ЕС се приканват да признаят централното значение на индустрията за създаване на работни места и растеж [4].

В този контекст се определят приоритетите на Европейската комисия за иновациите:

- подкрепяне на развитието на иновациите в приоритетни области и в малките и средни предприятия (МСП), главно чрез „Хоризонт 2020“;

- насърчаване широката комерсиализация на иновациите в ЕС, включително обществените поръчки за иновации, проектирането на иновации, политиките, свързани с търсенето на

иновации, иновациите в публичния сектор и социалните иновации;

- разработване на секторни политики за модернизиране на индустриалната база на ЕС и ускоряване на пазарното усвояване на ключови стимулиращи технологии като иновации на работното място;

- следене на изпълнението на иновациите и усвояването на иновациите, за да идентифицира развитието, което изисква промени в политиката;

- подобряване на регулаторните условия за иновации с мерки за стартиране, предприемачество, достъп до финанси, дигитална трансформация, единен пазар, интелектуална собственост и стандарти;

- подкрепяне на развитието и сътрудничеството на клъстери за стимулиране на иновациите на МСП [4].

За ускоряване на модернизацията на индустрията на ЕС е необходимо усвояването на иновации в продуктите и услугите, използването на иновативни производствени технологии и въвеждането на нови бизнес модели. В този контекст Комисията разработва политики, които спомагат за ускоряване на широката комерсиализация на иновациите и участва в много дейности, подпомагащи иновациите в ЕС.

Поглед към иновационните политики на ЕС показва, че те са насочени към:

- социалните иновации, разбирани като нови идеи, които съответстват на социалните нужди, формират социални отношения и изграждат нови сътрудничества;

- дизайна в иновационните дейности, схващан като създаване на стойност, която допринася за конкурентоспособността, просперитета и благополучието в ЕС;

- иновационни политики от страна на търсенето, разглеждани като ускорители на усвояването на иновациите в обществото;

– иновациите в публичния сектор, играещи ключова икономическа роля като регулатор, доставчик на услуги и работодател;

– иновациите на работното място, възприемани като промяна в бизнес структурата, управлението на човешките ресурси, взаимоотношенията с клиенти и доставчици, или в самата работна среда [5].

За изпълнението на стратегическите цели за развитието на ЕС, на неговите политики и намерения, едно от основните средства, което се използва са програмите. Програмният подход се прилага, както на равнище ЕС, така и на национално и регионално равнище в държавите-членки. Насърчаването на комерсиализацията и усвояването на иновациите става основно чрез финансиране по програма „Хоризонт 2020“ и Европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ).

Прегледът показва, че „Хоризонт 2020“ е най-голямата програма за научни изследвания и иновации в ЕС с близо 80 милиарда евро финансиране от ЕС за 7 години (2014 до 2020 г.), в допълнение към частните инвестиции, които тези пари привличат. Трите основни стълба на „Хоризонт 2020“ са:

– високи постижения в научната област, осигурявани чрез безвъзмездна помощ от Европейския съвет по научни изследвания за водещи учени и за стипендии за млади изследователи „Мария Склодовска-Кюри“;

– водещи позиции в промишлеността, гарантирани чрез подкрепа за европейската промишленост в области като ИКТ, нанотехнологии, усъвършенствани производствени технологии, роботика, биотехнологии и космос;

– обществени предизвикателства, справяне с тях с новаторски проекти в отговор на седемте обществени предизвикателства: здравеопазване; селско стопанство, морско дело и биоикономика; енергетика; транспорт; действия по климата, околна среда, ресурсна ефективност и суровини; мислещи общества; сигурност.

Има основания да се смята, че програмата осигурява пробиви и открития пренасяйки идеи от лабораториите към пазарите. Същевременно „Хоризонт 2020“ е финансовият инструмент за прилагане на „Съюз за иновации“, една от седемте водещи инициативи на равнище ЕС и в държавите от ЕС, от стратегията „Европа 2020“, насочена към осигуряване на глобалната конкурентоспособност на Европа.

Може да се твърди, че програмата, разглеждана като средство за стимулиране на икономическия растеж и създаване на работни места стои в основата на плана на ЕС за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж.

Разглеждането на научните изследвания като инвестиции в бъдещето, свързването им с иновациите, открояват „Хоризонт 2020“ като спомагача за развитие на науката, индустриалното лидерство и справяне с обществените предизвикателства. Наблюденията показват, че програмата е с опростена структура, която улеснява публичния и частния сектор да работят заедно и да се съсредоточат в по-бързото постигане на иновационни резултати [6].

Европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ) отделят около 110 милиарда евро за иновационни дейности, информационни и комуникационни технологии (ИКТ), конкурентоспособност на малки предприятия и нисковъглеродна икономика. Те обхващат пет фонда: Европейски фонд за регионално развитие, Европейски социален фонд, Кохезионен фонд, Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейски фонд за морско дело и рибарство.

Средствата по всички фондове се управляват от държавите-членки на ЕС посредством споразумения за партньорство. Преди да получи финансиране от ЕСИФ всяка държава подготвя споразумение в сътрудничество с Европейската комисия, в което се посочва начинът на използване на средствата по фондовете за текущия период на финансиране 2014 г. – 2020 г. Въз основа на споразуменията за партньорство се разработват инвестиционни

програми, чрез които финансирането се насочва към регионите и проектите в съответните области на политиката. Този процес позволява концентриране на инвестиции върху сравнителните предимства.

Няколко са ключовите области, за които се осигурява критична маса от инвестиции:

- заетост, растеж и инвестиции;
- цифров единен пазар;
- енергиен съюз и климат;
- вътрешен пазар;
- икономически и паричен съюз;
- правосъдие и основни права;
- миграция.

Фондовете създават възможности за стимулиране на интелигентната специализация не само преди финансирането на иновационни дейности, но и като ръководна стратегия за публични инвестиции и разработване на политики на регионално ниво. Насърчаване на интелигентната специализация води до улеснено сътрудничеството между регионалните власти и предприятията, което им позволява да обменят информация за възможностите за сътрудничество в цяла Европа [7].

Европейският фонд за стратегически инвестиции (ЕФСИ) е един от трите стълба на Инвестиционния план за Европа и цели преодоляването на текущите пазарни провали чрез отстраняване на пазарните пропуски и мобилизиране на частни инвестиции. Той служи за финансиране на стратегически инвестиции в ключови области като инфраструктура, изследвания и иновации, образование, възобновяема енергия и енергийна ефективност, както и рисково финансиране за малки и средни предприятия.

От своя страна инвестиционният план за Европа (Планът Юнкер) е насочен към съживяване на инвестициите в стратегически проекти в цяла Европа, за да се гарантира, че парите достигат до реалната икономика. Причините поради които Европейският фонд за стратегически инвестиции ръководи

Инвестиционния план се свързват с ускоряване на икономическото възстановяване и засилване на инвестициите и растежа в Европа.

ЕФСИ се управлява от Европейската инвестиционна банка (ЕИБ). Проектите, подкрепяни от ЕФСИ, се реализират съобразно цикъла за управление на проекти на ЕИБ. Кандидатите могат да са субекти от частния или публичния сектор, финансова институция, фонд, платформа или МСП.

За да се възползват максимално от ЕФСИ, за потенциалните бенефициенти е създаден хъб: Портал на Европа за инвестиционна подкрепа, който споделя добри практики, извлечени поуки и реални казуси по финансиране и управление на проектите.

Друга благоприятна възможност се дава на кандидатите чрез Европейския портал за инвестиционни проекти (ЕПИП), създаден по силата на инвестиционния план за Европа. ЕПИП е своеобразен онлайн пазар, където могат да се срещнат инвеститори и организатори на проекти в световен мащаб. Този прозрачен портал на жизнеспособни проекти има за цел да увеличи видимостта на кандидат-проектите и да привлече частни инвеститори, като предостави надеждна информация, която ще им помогне да идентифицират нови възможности за инвестиции. Прегледът на данните по сектори показва наличието на 472 проекта в сферата на икономика на знанието и цифрова икономика, 104 в енергиен съюз, 132 в транспорта, 298 в социална инфраструктура и други, 133 ресурси и околна среда, 395 за финансиране на МСП и дружества със средна пазарна капитализация [8].

Данните показват, че малките и средните предприятия представляват над 99% от предприятията в ЕС, така че подкрепата за техния растеж и иновации е с изключителна важност. Въпреки работата на Европейската комисия за укрепване на средата за финансиране на малкия бизнес в Европа, един от най-важните проблеми, пред които са изправени МСП е

трудността им при достъпа до финанси. В тази посока Комисията работи с финансовите институции за подобряване на финансирането, достъпно за МСП за стимулиране на предоставянето на заеми и рисков капитал чрез финансови инструменти. Същевременно страните от ЕС се поощряват да споделят добри политики за улесняване на достъпа до финанси, която им позволява да се възползват от опита на другите.

При това следва да се отбележи, че средствата по програмите за финансиране от ЕС по правило не се предоставят като пряко финансиране. Помощта се насочва чрез местни, регионални или национални власти, или чрез финансови посредници като банки и организации за рисков капитал, които осигуряват финансиране чрез финансови инструменти. Директната помощ е достъпна само за проекти, които конкретно допринасят за изпълнението на програма или политика на ЕС [9].

Единствената по рода си инициатива на ЕС, която насърчава иновациите в Европа като обединява стопанска дейност, образование и изследвания с цел представяне на решения за неотложни глобални проблеми, заслужава особено внимание.

Европейският институт за иновации и технологии (EIT) е орган, създаден от Европейския съюз през 2008 г., който цели да увеличава възможностите на Европа в областта на иновациите. EIT е част от „Хоризонт 2020“. Институтът подкрепя развитието на динамични, дългосрочни общоевропейски партньорства сред водещи компании, изследователски лаборатории и предприятия, или така наречените „общности за иновации“, като всяка от тях си поставя за цел да представи решения за конкретен глобален проблем - от изменението на климата и устойчивата енергия до здравословния живот и храна.

Прегледът на дейността на EIT показва, че той обединява повече от 1000 партньори като дава възможност на новаторите и предприемачите в Европа да превърнат най-добрите си идеи в продукти, услуги, работни места и растеж. Така Институтът

изпълнява мисията си, свързана със създаване на работни места и осигуряване на възможности за устойчив икономически растеж в Европа.

ЕИТ развива дейностите си в областта на иновациите и предприемачеството: образователни курсове, които съчетават технически и предприемачески умения, персонализирани услуги за създаване и стимулиране на стопанска дейност и изследователски проекти, основани на иновации. Несъмнено това води до навлизането на нови идеи и решения на пазара и ражда иновации. Данните показват, че към август 2019 г.:

- функционират осем динамични общности за иновации;
- създадени са над петдесет центъра за иновации в цяла Европа;
- подкрепени са над две хиляди стартиращи и разрастващи се предприятия;
- привлечени са милиард и половина евро външен капитал от подкрепяните стопански инициативи;
- новосъздадени са над шест хиляди и сто работни места;
- разработени са около деветстотин нови продукта и услуги [10].

Иновациите се превръщат в крайъгълния камък и на съвременната българска икономика с членството на страната ни в ЕС. Качеството на предлаганите продукти и услуги става зависимо от стандартите на ЕС. Единственият адекватен отговор на тези променящи се условия е изграждането на иновативна икономика, основана на знанието. Новото знание и технологиите се разглеждат като източник на висока добавена стойност и по-добро качество на живот. В резултат се обуславя необходимостта от провеждането на целенасочена, последователна и обезпечена с необходимото финансиране иновационна политика, която да рефлектира върху иновационна активност на бизнеса и да проявява потенциала му. Това води до разработването на Иновационната стратегия за интелигентна специализация на България 2014г.-2020г., която се основава на „процеса на

предприемаческо откритие“ за определяне на икономическите приоритети в рамките на научно-изследователските и иновационни дейности, с цел създаване на конкурентно предимство чрез развитие и съобразяване на собствените силни страни в научните изследвания с потребностите на индустрията.

Иновационната стратегия за интелигентна специализация е в съответствие със Стратегията на Съюза „Европа 2020“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, както и в изпълнение на тематична цел 1, от чл. 9 на Регламент (РЕ) 1300/2013 г., свързана със засилване на научно-изследователската дейност, технологичното развитие и иновациите. Същевременно Стратегията е тематично предварително условие от Приложение XI на същия регламент, от изпълнението на което зависи отпускането на средствата по Оперативни програми „Иновации и конкурентоспособност“ и „Образование и наука за интелигентен растеж“.

Може да се твърди, че Стратегията се опитва да отговори на новите възможности и промени на пазара като се съсредоточават инвестиции в областите, осигуряващи увеличаване на добавената стойност на икономиката и нейната конкурентоспособност на международните пазари. На Иновационна стратегия за интелигентна специализация следва да се гледа като процес, който ще продължи през целия програмен период. Последната ѝ актуализация е приета от Министерския съвет през юли 2017 г. [11].

Очевидната връзка между иновациите и конкурентоспособността налага необходимостта от изследване на иновационната дейност в страната при прилагане на подходяща методика. Такова се извършва от Националният статистически институт (НСИ) всяка четна година, а наблюдаваният период включва три години. В методологията за изследването са възприети понятия и дефиниции, свързани с:

– иновацията, разбирана като прилагане на нов или значително усъвършенстван продукт или процес, нов

маркетингов метод, нов организационен метод в бизнес практиките, в организацията на работното място или във външни отношения. Посочва се, че иновациите се основават на резултатите от нови технологични разработки, нови комбинации от съществуващи технологии или на използването на знанията, придобити от предприятието;

– продуктова иновация, разглеждана като реализиране на пазара на стока или услуга, която е нова или значително усъвършенствана по отношение на нейните характеристики или предназначение. Отбелязва се, че това включва значителни подобрения в техническите спецификации, компонентите и материалите, вградения софтуер, в удобството за използване от потребителите или в други функционални характеристики;

– процесовата иновация, схващана като прилагане на нов или значително усъвършенстван метод за производство или доставка. Подчертава се, че това включва значителни промени в техниките, оборудването и/или софтуера. Посочва се, че процесовите иновации могат да бъдат предназначени за намаляване на разходите за единица продукция при производството или доставката, за повишаване на качеството, или за производство или доставка на нови или значително усъвършенствани продукти;

– организационната иновация, отбелязана като нов организационен метод в бизнес практиките на предприятието (включително управление на знанието), в организацията на работното място или във външните отношения, който не е бил използван преди това от предприятието. Счита се, че тя трябва да бъде резултат от стратегически решения, взети от ръководството; изключват се сливания или придобивания, дори в случаите, когато са за първи път;

– маркетингова иновация, определяна като прилагане на нов маркетингов метод, включващ значителни промени в дизайна на продукта или опаковката, в позиционирането, популяризирането на продукта или в ценообразуването.

Дефинира се, че маркетинговите иновации са насочени към по-добро задоволяване на потребностите на клиентите, откриване на нови пазари, или ново позициониране на фирмения продукт на пазара, с цел увеличаване на продажбите на предприятието. Изтъква се, че не се включват сезонните, редовните и други рутинни промени в маркетинговите методи;

– иновационното сътрудничество, обозначено като активно участие в съвместни иновационни проекти, които се осъществяват заедно с други предприятия и организации. Конкретизирано е, че обикновеното наемане на работна сила, без активно участие в иновационните проекти, не представлява сътрудничество [12].

Независимо от многообразието, което забелязваме по отношение на определянето на видовете иновации, можем да обобщим, че всички дефиниции имат една обща черта и тя се свързва със съсредоточаване върху наличието на нещо ново и различно.

Комплексният характер на иновационната дейност и различните аспекти на иновативността предопределят част от трудностите при обективното ѝ измерване. За анализа и оценката на състоянието на европейските и националните параметри на иновативност има разработени методики, по които се осъществяват регулярни изследвания. В изследване на НСИ за иновационната дейност на предприятията в страната за 2014-2016г., се подчертава, че иновациите могат да бъдат разработени от иновативно предприятие или от друго предприятие. Обикновената препродажба на иновации, изцяло произведени и разработени от други предприятия, не се включва в иновационната дейност. Иновациите следва да бъдат нови за съответното предприятие. За продуктовете иновации не е задължително те да бъдат нови за пазара (както и за процесовите иновации), както и не е задължително предприятието да бъде първото, което ги е внедрило [13].

Данните за посочения период показват, че 27,2% от предприятията в страната осъществяват иновационна дейност. От всички предприятия 19,8% реализират технологични иновации (продуктови, процесови, незавършена или преустановена иновационна дейност), а 17,3% внедряват нетехнологични иновации (организационни и маркетингови иновации). През разглеждания период 19,8% от всички предприятия посочват като основен техен пазар държави – членки на Европейския съюз, и асоциирани държави и в сравнение с предходното изследване на иновациите (2012 – 2014 г.) нарастването е с 1,3 пункта. При иновативните предприятия този дял е 22,9%, а при неинновативните – 18,7%. През периода 2014 – 2016 г. иновационната активност се увеличава с 1,1 пункта в сравнение с предходното изследване. Ръстът, който се наблюдава при всички видове иновации - продуктови, процесови, организационни и маркетингови е съответно с 1.9, 2.7, 2.1 и 0.3 пункта. Причините за тези резултати се свързват с необходимостта от отправяне на по-широк поглед и обзор на поредица от въпроси, включително такива относно възникването на идеи, реализацията им, организационната културата и недостига на природни ресурси.

През периода 2014 – 2016 г. 12,8% от предприятията реализират нови или значително усъвършенствани стоки или услуги (продуктови иновации) и техният оборот формира 24,4% от общия оборот за 2016 година. 65,2% от предприятията с продуктови иновации реализират иновационен продукт, който е нов за техния пазар, а 81,6% реализират стоки или услуги, които са нови само за тяхното предприятие. 6,0% от оборота в индустрията и услугите през 2016 г. се дължи на нови за предприятието или нови за пазара продукти. 2,7% от оборота на предприятията през 2016 г. е в резултат на нови не само за предприятието, а и за пазара продуктови иновации, докато 3,3% от оборота е в резултат на нови само за предприятието продукти.

Предвид показаните резултати, може да се твърди, че занаяпред значение за предприятията ще оказва своевременното

идентифициране на основните за тях фактори, определящи необходимостта от иновации като технологичния напредък, променящите се клиенти, засилената конкуренция и изменящата се бизнес среда.

През периода 11,9% от предприятията внедряват нови или значително усъвършенствани процеси (процесови иновации) в тяхното предприятие. 8,1% въвеждат нови или значително усъвършенствани производствени методи, 6,4% от предприятията внедряват нови или значително усъвършенствани спомагателни дейности и 3,4% - нови или значително усъвършенствани методи за снабдяване, доставка и разпространение на суровините, стоките и услугите. 12,9% от предприятията прилагат нови методи за организация на бизнес практиките, на работното място и на взаимоотношенията с други предприятия и организации, които преди това не са били използвани (организационни иновации). Най-често посочваните видове организационни иновации са прилагането на нови бизнес практики за организиране на работния процес (9,5%) и въвеждането на нови методи на организация на работата, свързани с разпределяне на отговорностите и вземането на решения (8,9%). Предвид гореизложеното, следва да се отбележи, че в тази сфера провеждането на изследвания и практиката могат да осигуряват за предприятията полезни инструменти и да очертават работещите подходи. За подобряване на резултатите много могат да допринесат постепенните подобрения, които също носят конкурентно предимство.

През разглеждания период 12,0% от предприятията въвеждат нови маркетингови концепции и стратегии (маркетингови иновации). Най-голям е дялът на предприятията (8,4%), прилагачи нови методи за реклама или техники за промоция на продукта, следвани от предприятията, които използват нови методи за ценообразуване на стоките и услугите (5,9%).

Иновационната активност за 2014 – 2016 г. е по-висока при предприятията, занимаващи се с индустрия (31,6%), отколкото при тези, предоставящи услуги (22,1%). Най-голям е дялът на иноваторите в групата на големите предприятия (250 и повече наети лица) – 81,9%. Оборътът на иновативните предприятия съставлява 59,8% от оборота на всички предприятия. В този контекст, може да се подчертае, че ако едно предприятие иска да е иновативно, всяка част от него следва да допринася активно за иновациите. Защото управлението на иновациите е много повече от провеждане на изследвания и създаване на стоки и услуги. Внимание следва да се обърне и на факта, че процесните иновации се копират по-трудно от продуктовете иновации и така осигуряват възможност за предприятията, които ги реализират, да получат по-дългосрочно конкурентно предимство.

Дялът на наетите лица в иновативните предприятия възлиза на 59,0% от наетите във всички предприятия. При 29,6% от всички предприятия през 2016 г. над една четвърт от наетите лица са с висше образование. При иновативните предприятия тази стойност е 41,8%, а при неиновативните – 25,1%. При това е важно е да се отбележи, че работните процеси в иновативните предприятия изискват от наетите лица способности да стартират като начало иновационния процес. Разбира се предприятията могат да си осигуряват това и чрез външни източници.

Икономическата дейност в индустрията, която има най-висок дял иновативни предприятия, е „Добив на метални руди“ (62,5%). В сектора на услугите на първо място е „Научноизследователската и развойна дейност (НИРД)“, в която всички предприятия са иновативни, тъй като НИРД е вид иновационна дейност. От предприятията с технологични иновации 20,9% осъществяват иновационно сътрудничество с други предприятия, научни организации и други партньори, като за големите предприятия (250 и повече наети лица) този дял е 35,8%. Публично финансиране в подкрепа на своята иновационна дейност получават 35,2% от всички технологични иноватори през

периода 2014 – 2016 година и дава основания да се смята, че играе важна роля за насърчаване на иновациите чрез фокусирането на инвестициите върху стимулиращите иновации.

Трябва да се посочи, че в съвременните условия предприятията, учредени под формата на кооперации, крият огромен потенциал за осъществяване на иновационни дейности. Извършваната от тях търговска дейност при взаимопомощ и сътрудничество за задоволяване на икономически, социални и културни интереси, прави от иновациите стратегически приоритет и ключов фактор за кооперативното развитие, наред с възможностите за прилагане на информационните и комуникационни технологии [14].

Управлението на структурните фондове и интелигентната специализация са концентрирани на национално равнище, с много ограничено участие на местните власти, посочва Докладът „Иновации.бг“ (2018). В него се изтъква, че патентната активност на българските изобретатели нараства като се удвоява броят както на патентите, така и на полезните модели, регистрирани от Патентното ведомство. При все това се отбелязва, че иновационната активност в страната остава преди всичко нискотехнологична. Ориентирана е главно към внедряването процесни иновации – новост за местния или националния пазар, както и към организационни и маркетингови иновации, основани преди всичко на „меки“ умения и в по-малка степен на ново технологично знание. Докладът посочва, че участието на частния сектор в иновационната икономика на България непрекъснато се подобрява, но липсата на компетентна и устойчива подкрепа от страна на държавния сектор все повече се превръща във възпиращ фактор. Заключение е, че се пропускат възможности и се изостава не само от развитите европейски икономики, но и от новите страни – членки на ЕС. Посочва се необходимостта при подготовката на стратегическата рамка за следващия програмен период в ЕС да се търсят и успешно да се прилагат механизми за подобрене [15].

Европейското табло за иновации е важен информационен източник, който предоставя сравнителен анализ на резултатите от иновациите в страни от ЕС, други европейски страни и регионални съседи. Таблото оценява относителните силни и слаби страни на националните иновационни системи и помага на страните да идентифицират областите, които трябва да адресират.

Данните на таблото за 2019 г. подчертават, че иновационните резултати на ЕС продължават да се подобряват. В сравнение с изминалата година, иновационните постижения се подобряват за 24 държави от ЕС и темпът на растеж на по-слабо представящите се страни в сравнение с по-добре развиващите се страни се ускорява. От 2011 г. насам средните показатели за иновации в ЕС са се увеличили с 8,8 %.

Резултатите показват, че ЕС не успява да догони Япония и Южна Корея и очакванията са разликата в резултатите да продължи да нараства в близките години. ЕС подобрява показателите си спрямо Австралия, Канада и Съединените щати. Китай е в процес на наваксване с ръст на иновациите два пъти по-висок от европейския. ЕС запазва преднината си пред Бразилия, Индия, Русия и Южна Африка.

Данните на таблото за 2019 г. разкриват, че в рамките на ЕС ефективността на иновациите се е увеличила в 25 държави от 2011 г. При това Швеция е лидер в областта на иновациите през 2019 г., следвана от Финландия, Дания и Холандия. Най-резултатни или с други думи, най-бързо растящите иноватори са Литва, Гърция, Латвия, Малта, Обединеното кралство, Естония и Нидерландия. Най-много са занижили показателите си Румъния и Словения. България и Румъния, чиито резултати са доста пониски от средното за ЕС са скромни иноватори. България е единствената страна от ЕС, която не регистрира напредък в областта на иновационния потенциал за последните седем години – резултат, който би могъл да изглежда оптимистично на фона на най-сериозния спад в рамките на Евросъюза, регистриран от

Румъния (31%), както и изоставането, отчетено за още 11 държави [16].

Сравнителният преглед на данните на Таблото, показва че България цели да премине от групата на „скромните“ към „умерените“ иноватори в рамките на програмния период 2014 - 2020 г. като достигне 50 % от средното равнище на иновативност за ЕС.

Внимание следва да се отдели и на Глобалният индекс за иновации (ГИ), който цели обхващането на многоизмерните аспекти на иновациите и предоставянето на инструменти, които могат да помогнат при разработването на политики за насърчаване на дългосрочен растеж, подобрена производителност и създаване на работни места. ГИ помага да се създаде среда, в която иновационните фактори се оценяват непрекъснато и се стреми към по-подробно разбиране на човешките аспекти на иновациите поради същественото им значение за разработването на политики, които спомагат за насърчаване на икономическото развитие и по-богати на иновации местни среди.

Всяка година ГИ представя тематичен компонент, който проследява глобалните иновации. В изданието за 2019 се анализира пейзажа на медицинските иновации от следващото десетилетие, разглеждайки как технологичните и нетехнологичните медицински иновации ще трансформират предоставянето на здравни грижи в световен мащаб. Също така се изследва ролята и динамиката на медицинските иновации, тъй като така се оформя бъдещето на здравеопазването и потенциалното влияние, което това може да окаже върху икономическия растеж.

ГИ предоставя ключов инструмент и богата база данни, която през 2019 г. обхваща 80 подробни показатели за 129 икономики и се превръща в една от водещите референции за измерване на иновационните резултати на икономиката.

Глобалният индекс на иновациите разчита на два под-индекса (под-сфери, под-фактори) – под-индекс за „иновации на

входа“ и под-индекс за „иновации на изхода“ – всеки изграден около ключови стълбове (сфери, фактори).

Петте входни стълба обхващат елементи от националната икономика, които дават възможност за иновативни дейности:

- институции;
- човешки капитал и научни изследвания;
- инфраструктура;
- съвършенство на пазара;
- бизнес усъвършенстване.

Два стълба на изхода отразяват действителни доказателства за постиженията в иновациите:

- научни резултати;
- творчески резултати.

ГII събира данни от повече от 30 източника, обхващащи голям спектър от иновационни двигатели и резултати, и привилегирова твърди данни пред качествените оценки.

В общото класиране на страните според Глобалния иновационен индекс през 2019 г. води Швейцария, следвана от Швеция, САЩ и Нидерландия. България се нарежда на 40-то място, при 37-то през 2018 г. Това класиране показва, че въпреки отиването на 3 места назад, страната ни заема място в първата половина на класацията на страните по глобална иновация. При все това, от страните-членки на ЕС, зад нас остават само Гърция (41), Хърватия (44) и Румъния (50) [17].

Интерес представлява виждането на изследователите от Глобалния институт McKinsey относно съживяването на иновациите в Европа, което те излагат като документ за дискусия. Докладът „Иновации в Европа: Промяна на играта за възстановяване на конкурентно предимство“ се фокусира върху начините, по които Европа би могла да се стреми да надгражда своите силни страни, а не да се опитва да играе догонване, като се има предвид, че е възпрепятствана от фрагментацията и липса на мащаб [18].

Авторите на доклада посочват, че европейските компании все още представляват една четвърт от общата индустриална научноизследователска и развойна дейност в света, но през последните години конкуренцията на американските компании, Китай и Южна Корея, поставя под въпрос способността на Европа да поддържа своя модел на растеж в дългосрочен план.

Изследователите от Глобалния институт McKinsey се опитват да добавят конкретна перспектива към многото продължаващи инициативи, както и към голям и нарастващ набор от изследвания за това как трябва да се променят иновационните политики в по-цифров контекст. Основната им идея е, че Европа трябва да дефинира свой собствен иновационен модел. Според тях, предлаганите начини могат да помогнат на Европа да се разшири, за да посрещне предизвикателствата на по-широко разпространените иновации и да надгради своите силни страни за постигане на мащаб.

Първият начин, който изследователите от Глобалния институт McKinsey предлагат е Европа да се възползва от своите индустриални мащаби. Те посочват, че Европа има мащаб в някои области, особено в автомобилния сектор. Основният път към по-големи иновации се крие в способността ѝ да се възползва от този мащаб. В някои сектори това вече се случва.

Например телекомуникационните оператори, доставчиците, производителите на автомобили и камиони и доставчиците в момента комбинират своите изследователски усилия, за да постигнат по-голям мащаб в достъпа на клиенти и данни за автомобилната индустрия.

Сред пътищата за насърчаване на иновациите и фокусирането на инвестициите върху стимулиращите иновации е възможността за възлагане на обществени поръчки, според авторите на Доклада. Посочва се, че публичният сектор може да играе голяма роля защото в европейските страни общественият сектор в момента дава около 2 трилиона евро за поръчки

годишно. Тя може да насочи повече от това към иновативни инициативи.

На следващо място, но не по значение, се посочва, че Европа може да преосмисли данните и достъпа на потребителите и стандартите. Общият регламент за защита на данните (GDPR) поставя Европа на картата по отношение на управлението на данните и защитата на поверителността. Европейският съюз може да надгради това и да се заукрепи позицията на Европа като водещ световен участник в управлението на данните.

Например, отбелязва се в Доклада, Европа може да има за цел да осигури достъп за иноваторите до хъбове от данни, които не притежават, и да създаде мащаб около общите стандарти. Една такава област може да бъде транспорта, с оглед на иновации около концепцията за интелигентни градове. Здравеопазването може да бъде друг сектор с цел да доведе до осезаеми ползи, като например повишена ефективност на лекарствата.

Европа вече се счита за водещ участник в управлението на данните и защитата на поверителността с Общия регламент за поверителност на данните за 2018 г. (GDPR) и законодателството за свободното движение на данни. Подобни инициативи могат не само да дадат на компаниите и научноизследователските институции достъп до анонимни данни, но също така да дадат възможност на гражданите да увеличат контрола върху това какви данни са взети и как могат или не могат да бъдат използвани, кога и от кого.

Една от възможностите, посочваща се от изследователите от Глобалния институт McKinsey, е Европа да компенсира разпокъсаността си с откритост и свързаност и да ги подчертае като алтернатива на мащаба, включително чрез промяна на имиграционните потоци с висока квалификация и свързване на местните екосистеми. Създаването на по-добри пътища за професионалисти от други страни и промяната на данъчното облагане би направил континента по-привлекателен за международните таланти, според тях.

И накрая, Европа би могла да се възползва от мащаба на световните фирми, които работят в Европа и в полза на континента. Независимо дали Европа успява да промени условията в своя полза в света с мащабни въпроси, тя би могла да гарантира, че получава максимално голяма стойност и ползи от големите неевропейски фирми.

Сред приоритетите на Европа, според Доклада, може да бъде да гарантирането пред гражданите ѝ предимствата на услугите, предоставяни от неевропейски компании и че тези компании създават повече базирани в Европа работни места, иновации, стойност за потребителите и данъчни приходи. За тази цел Европа би могла да се включи в идентифицирането на ключови предизвикателства, които пречат на компаниите да прехвърлят създаването на повече стойност към Европа и да реагира със съответните мерки или стимулиращи програми.

На базата на проведеното изследване могат да се направят някои изводи и препоръки, свързани с необходимостта от подобряване на управлението на иновациите като предпоставка за повишаване на конкурентоспособността, в следните направления:

1. Засилване ролята на ЕС при развитието на секторни стратегии и по-добро дефиниране на приоритетните сектори като се заложи на уникалност на иновационните продукти, съобразена с местни особености и традиции, и очакваните глобални тенденции.

2. Осъществяване на бързи и адекватни промени по отношение на управлението на човешките ресурси във високотехнологична икономика и подготовката им за новата икономика, основана на данни.

3. Осигуряване на улеснен достъп до финансиране със средства от европейски програми и фондове, засилване ролята на структурните и инвестиционни фондове, на фонда за стратегически инвестиции, за привличане на инвеститори.

4. Привличане на нови стратегически чуждестранни инвеститори.

5. Прилагане на иновационен мениджмънт, създаване на необходимата иновационна инфраструктура и поддържане на иновационна активност на различни нива.

В заключение, управлението на иновациите е изправено пред предизвикателството да интегрира в себе си множество аспекти свързани със стратегиране, програмиране, управление на хора и проекти. То може да се разглежда в контекста и на много направления, които се отнасят към различни функционални области, но поривът към новото и по-доброто не губи при това ценността си, защото винаги е стоял в основата на развитието. Адекватната и навременна реакция на динамичните промени, които външната и вътрешната среда поставят пред реализирането на иновационни процеси, изисква последователното прилагане на подхода на единство между наука, технология, производство и потребление

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Чиприянов, М. и др. Иновации и иновационни стратегии, Абагар, Велико Търново, 2015, стр. 137.
- [2] Oslo Manual, Guidelines for collecting and interpreting innovation data, 3rd edition, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/kilavuzlar/Oslo_Manual_Third_Edition.pdf, последно посетен на 04.10.2019 г.
- [3] Европейска комисия, https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation_en, последно посетен на 04.10.2019 г.
- [4] Европейска комисия, https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/renaissance_en, последно посетен на 04.10.2019 г.

- [5] Европейска комисия,
https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/policy_en, последно посетен на 04.10.2019 г.
- [6] Програма „Хоризонт 2020“,
<http://horizon2020.mon.bg/?go=page&pageId=24>, последно посетен на 04.10.2019 г.
- [7] Европейски структурни и инвестиционни фондове,
https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_bg, последно посетен на 04.10.2019 г.
- [8] Европейски фонд за стратегически инвестиции,
https://ec.europa.eu/commission/priorities/jobs-growth-and-investment/investment-plan-europe-juncker-plan/european-fund-strategic-investments-efsi_bg, последно посетен на 04.10.2019 г.
- [9] Европейска комисия, https://ec.europa.eu/growth/access-to-finance_en, последно посетен на 04.10.2019 г.
- [10] Европейски институт за иновации и технологии,
<https://eit.europa.eu/bg/in-your-language>, последно посетен на 10.10.2019 г.
- [11] Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014-2020 г.,
<https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=975>, последно посетен на 10.10.2019 г.
- [12] Национален статистически институт,
<http://www.nsi.bg/bg/content/2710/%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82>, последно посетен на 04.10.2019 г.
- [13] Национален статистически институт,
http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/NIRD_Innovation2016_FB3CA2F.pdf, последно посетен на 04.10.2019 г.

- [14] Стоянова, С. Капиталови източници на кооперативния бизнес модел, УИ „Епископ Константин Преславски“, Шумен, 2019, с.130.
- [15] Доклад Иновации.бг (2018),
<http://www.arcfund.net/arcartShowbg.php?id=18376>, последно посетен на 04.10.2019 г.
- [16] European innovation scoreboard 2019,
https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en, последно посетен на 04.10.2019 г.
- [17] Global Innovation Index 2019 – 12th Edition
<https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report> последно посетен на 01.11.2019 г.
- [18] McKinsey & Company, <https://www.mckinsey.com/featured-insights/innovation-and-growth/reviving-innovation-in-europe> последно посетен на 01.11.2019 г.

Румяна Златева

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

E-mail: r.zlateva@shu.bg